

ELS TRESORS DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

Fons bibliogràfic del CRAI Biblioteca de Reserva

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

11	Abreviacions
13	Pròleg, <i>per Didac Ramírez i Sarrió</i>
14	Introducció, <i>per Neus Verger</i>
	ELS TRESORS DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA
20	Jaume I, rei d'Aragó, <i>Libre dels feyts</i> MARTÍ DE RIQUER
26	Innocenci III, <i>Exposicio dels VII psalms penitencials</i> GEMMA AVENOZA
30	<i>Libre appellat Consueta</i> IGNASI J. BAIGES
34	Ramon de Penyafort, <i>Summa de poenitentia et de matrimonio cum glossis Guillelmi Redonensi</i> JOSEP HERNANDO
38	Luca Mannelli, <i>Taula per alphabet sobre tots los libres de Seneca e la exposicio de ells</i> GEMMA AVENOZA
42	<i>Oracional</i> ROSA ALCOY
46	<i>Biblia</i> JAUME DE PUIG I OLIVER
50	<i>Memorial d'Àngela de Foligno i altres textos espirituals</i> BLANCA GARÍ
54	Benet de Núrsia, <i>Regla de Sant Benet. Translació al català per lo monge Arnaldo de Alfarràs</i> NÚRIA JORNET-BENITO
58	<i>Cancionero castellano</i> GEMMA AVENOZA
62	<i>Liber horarum</i> M. ^a ELISA VARELA-RODRÍGUEZ
66	<i>Jardinet d'orats</i> JAUME TORRÓ TORRENT
70	<i>Llibre de Sent Soví i altres textos catalans</i> ANTONI RIERA MELIS
74	Gai Sal·lusti Crisp, <i>De coniuratione Catilinae. Bellum Iugurthinum</i> XAVIER ESPLUGA, DANIELE GUERNELLI
78	Eusebi de Cesarea, <i>De evangelica praeparatione</i> XAVIER ESPLUGA, DANIELE GUERNELLI
82	Sozomen de Pistoia, <i>Chronicon universale</i> DANIELE GUERNELLI, XAVIER ESPLUGA
86	Ramon Llull, <i>Els cent noms de Déu</i> ALBERT SOLER
90	Climent XII, <i>Bula imperscrutabilis</i> JOAQUIM PRATS

- 94 Josep Bolló, *Especulativa y theorema de arihtmetica*
JOSEP PLA I CARRERA
- 98 Marc Tul·li Ciceró, *De oratore*
PEDRO RUEDA RAMÍREZ
- 102 Publi Virgili Maró, *Bucolica. Georgica. Aeneis*
DANIELE GUERNELLI, XAVIER ESPLUGA
- 106 Luci Anneu Sèneca i altres, *Opera*
DANIELE GUERNELLI, ALEJANDRA GUZMÁN
ALMAGRO
- 110 Johannes Grammaticus, *Comprehensorium*
JESÚS GASCÓN
- 114 Gregori IX, *Compilatio decretalium*
ORIOL OLEART
- 118 *Breviarium secundum Illerdensis ecclesiae consuetudinem*
PRIM BERTRAN
- 122 Ramon Llull, *Ars brevis*
CENTRE DE DOCUMENTACIÓ RAMON LLULL
UNIVERSITAT DE BARCELONA
- 126 Joannes de Sacrobosco, Georg von Peurbach, Joannes
Regiomontanus, *Tractats d'astronomia en llatí*
EMILIA CALVO
- 130 *Gart der Gesundheit*
MARÍA JOSÉ PRIETO VILLANUEVA
- 134 Bernhard von Breydenbach, *Peregrinatio*
in Terram Sanctam
ROSER SALICRÚ
- 138 Antonio de Nebrija, *Gramatica castellana*
COLOMA LLEAL GÁLGERAN
- 142 Francesc Eiximenis, *Libre dels Angels*
JOSEP HERNANDO
- 146 Jacopo Filippo, da Bergamo, *De claris mulieribus*
MARÍA-MILAGROS RIVERA GARRETAS
- 150 Sant Bonaventura, *Soliloquio*
DANIEL PIÑOL
- 154 Girolamo Manfredi, *Quesits*
ANTÒNIA CARRÉ, LLUÍS CIFUENTES
- 158 *Processionarium secundum consuetudinem monacho-
rum congregationis sancti Benedicti de Valladolid*
JUAN CARLOS ASENSIO
- 162 Abū Ma' šar, *De magnis coniunctionibus annorum revolu-
tionibus ac eorum profectionibus octo continens tractatus*
TEODORO LOINAZ
- 166 Euclides, *Elementa geometriae*
JOSEP PLA I CARRERA
- 170 Rupert de Nola, *Libre del coch*
MARIA ÀNGELS PÉREZ SAMPER

- 174 Ibn Buṭlān, Ibn Wāfid, Alkindī, Ibn Ġazlah,
Textos mèdics llatins de tradició àrab
TEODORO LOINAZ
- 178 Teodor Priscià, *Octavii Horatiani Rerum
medicarum lib. Quatuor*
FERRAN SABATÉ I CASELLAS
- 182 Pere Apià, *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis non illae
quidem Romanae, sed totius fere orbis*
GERARD GONZÁLEZ GERMAIN
- 186 Pere Apià, *Astronomicum Caesareum*
EDUARD MASANA
- 190 Leonhard Fuchs, *De historia stirpium commentarii insignes*
MARÍA JOSÉ PRIETO VILLANUEVA,
RAMON MARIA MASALLES SAUMELL
- 194 *Antiquiores Barchinonensium leges quas vulgus
Vsaticos appellat*
ORIOL OLEART
- 198 Maimònides, *Mixné Torà*
MERITXELL BLASCO
- 202 Joan Cristòfol Calvet d'Estrella, *El Felicissimo viaje
del muy alto y muy poderoso Principe don Phelippe...
desde España à sus tierras de la baxa Alemaña...*
DORIS MORENO
- 206 Georg Agricola, *De re metallica libri XII*
SANTIAGO ÁLVAREZ
- 210 Universitat de Barcelona, *Ordinacions*
JOAQUIM PRATS
- 214 Dioscòrides Pedani, *Acerca de la materia medicinal y de los
venenos mortíferos. Traduzido de lengua griega en la vulgar
castellana & ilustrado... por el doctor Andres de Laguna...*
JOAN VALLÈS XIRAU
- 218 Francisco Núñez de Coria, *Libro intitulado
del parto humano*
ROSER VALLS
- 222 Pere Joan Nunyes, *Grammatistica linguae graecae.
Institutiones grammaticae linguae graecae*
FRANCESCA MESTRE
- 226 Domenico Fontana, *Della trasportatione dell'obelisco
vaticano et delle fabriche di nostro signore Papa Sisto V*
M. ROSA VIVES
- 230 Gerard Thibault, *Academie de l'espée*
XAVIER IGLESIAS
- 234 Willem Piso, George Marggraf, *Historia naturalis
Brasiliae*
GABRIELA URIZAR OLATE
- 238 Athanasius Kircher, *Mundus subterraneus*
RAIMON AROLA
- 242 *Journal des Sçavans*
NORA VELA

- 246 Manuel de Faria e Sousa, *Asia portuguesa*
ISABEL SOLER
- 250 René Descartes, *Discours de la methode*
SALVI TURRÓ
- 254 Miguel de Cervantes Saavedra, *Vida y hechos del ingenioso cavallero Don Quixote de la Mancha*
STIJN VAN ROSSEM, PEDRO RUEDA RAMÍREZ
- 258 Jan Blaeu, *Parte del atlas mayor, o geographia blaviana, que contiene las cartas y descripciones de Españas*
AGUSTÍN HERNANDO
- 262 Olfert Dapper, *Description de l'Afrique*
FERRAN INIESTA
- 266 Johann Nicolai, *De sepulchris hebraeorum*
IRENE LLOP
- 270 Annibale Carracci, Simon Guillin, *Le Arti di Bologna*
IMMACULADA SOCIAS BATET
- 274 Antonio Agostino Giorgi, *Alphabetum Tibetanum missionum apostolicarum commodo editum*
JOSEP LLUÍS ALAY
- 278 Adam Smith, *Investigación de la naturaleza y causas de la riqueza de las naciones*
JAVIER SAN JULIÁN ARRUPÉ
- 282 Índex d'autors
- 285 Textos en castellano. Texts in English

ABREVIACIONS

aC	abans de Crist
bif.	bifoli
c.	circa
cap.	capítol
cf.	confer
dC	després de Crist
dir.	director, directors
ed.	editor, editors, edició
f.	foli, full
fig.	figura
i.e.	id est
il.	il·lustració
inc.	incunable
lãm.	làmina
Ms.	manuscrit
n.	nota
núm.	número
p.	pàgina, pàgines
pleg.	plegat
r	recto
s.a.	sine anno
s.n.	sine nomine
t.	tom
v	verso
vol.	volum
†	mort

El CRAI de la Universitat de Barcelona, esdevinut un veritable centre de recursos per a l'aprenentatge i la investigació, és el cor d'una universitat que fa recerca intensivament i que pensa en una innovació oberta i disruptiva. En concret, el CRAI Biblioteca de Reserva té un fons històric privilegiat, és la tercera biblioteca de tot l'Estat en nombre d'incunables i la primera en nombre de llibres impresos del segle XVI, per no mencionar el seu catàleg de revistes científiques, que abasten tots els camps del saber. És la biblioteca patrimonial més important de les universitats públiques catalanes i una de les més valuoses de tot Espanya, després de la Biblioteca Nacional de Madrid.

Des dels inicis de la Biblioteca, la Universitat de Barcelona n'ha tingut cura amb rigor i professionalitat, per la qual cosa ha estat mereixedora del Segell d'Excel·lència Europea EFQM amb la puntuació 400+. Malgrat la discontinuïtat històrica, amb períodes poc reeixits però també amb d'altres de creixement, com el de la desamortització de Mendizábal, en què s'incorporaren les col·leccions de més de vint-i-quatre convents i esglésies, l'acció de la Biblioteca és una de les prioritats de la Universitat. Com a responsables d'una biblioteca patrimonial, tenim el deure de vetllar, conservar i consolidar aquest actiu cultural i científic, amb una notable i costosa tasca de conservació i difusió que fem gràcies a les exposicions pròpies, al portal BiPaDi i al treball qualificat i curós del Taller de Restauració.

Tinc l'honor i el plaer de presentar aquesta obra, que recull una petita mostra de l'excel·lent fons bibliogràfic de què disposa la nostra universitat. Els lectors hi trobaran una selecció de seixanta-cinc obres emblemàtiques del CRAI Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona, integrat per més de dos mil manuscrits, gairebé mil incunables i prop de cent vint mil obres impreses entre el segle XVI fins a l'any 1820. El valor d'algunes d'aquestes obres és incalculable, tant per la seva antiguitat, singularitat i originalitat material (contingut, enquadernació i imatges), com per l'escassetat d'exemplars que n'existeixen. S'hi inclouen llibres de temàtiques molt variades, com ara gastronomia, geografia, viatges, ciències naturals, botànica i infermeria, que revaloren els nostres recursos.

En la concepció d'aquesta obra han participat desinteressadament professors especialistes de diferents facultats i departaments, investigadors de centres de recerca d'altres països i estudiosos reconeguts que han fet una síntesi dels seus coneixements amb voluntat divulgativa. És tot un tresor, com bé indica el títol. Un goig per als amants del saber i la lectura. Tot un tast del patrimoni bibliogràfic i històric, que recomano perquè hi trobareu el bon gust per la cultura i el coneixement.

DÍDAC RAMÍREZ I SARRIÓ
Rector

És una gran satisfacció presentar el llibre *Els tresors de la Universitat de Barcelona*. El seu inici es remunta a l'any 2011, quan es va fer manifesta la inquietud de diversos membres de la Universitat de Barcelona pel desconeixement general del fons del CRAI Biblioteca de Reserva. En aquest sentit es va pensar que el primer que calia fer era una publicació que mostrés de manera ben evident l'excelsioritat de la col·lecció. Així, doncs, finalment podem compartir el resultat d'aquesta voluntat.

Com es pot copsar només fullejant el volum, ens trobem davant d'un recull de llibres especials d'aquesta biblioteca. Utilitzem el qualificatiu d'especials de moment, ja que, en llibre antic, la valoració es pot fer des d'angles i criteris molt diversos. Així, d'una manera esquemàtica, un llibre antic pot ser especial per la seva bellesa: per les il·luminacions i miniatures en el cas dels manuscrits, pels gravats xilogràfics o calcogràfics en els impresos, per la presentació de la pàgina o per l'enquadrament. Aquesta consideració també es pot fer a partir dels atributs específics de l'obra i l'autor, sense oblidar el seu valor com a testimonis de la història de la impremta en un context temporal i geogràfic determinats. D'altra banda, els factors relacionats amb la vida dels exemplars concrets d'una edició també són decisius a l'hora de donar a un llibre antic un valor especial, que en aquest cas qualificariem més aviat amb el terme de rar. En aquest sentit, ens referim tant a la pervivència de còpies d'una edició (com menys còpies n'hagin quedat, més creix el valor del llibre), com a la història pròpia del llibre, que, després d'haver passat per mans d'uns posseïdors determinats, ens dona fe de la realitat de la lectura al llarg de l'edat mitjana i moderna.

La vasta col·lecció de llibres antics del CRAI Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona

recull una variada mostra d'exemples d'aquests volums considerats especials o rars als quals hem anomenat tresors. La compilació que es presenta aquí és fruit d'una tasca de selecció portada a terme gràcies a l'interès i la sensibilitat explícits d'una sèrie de professors de la nostra comunitat per tal d'il·luminar la riquesa de la col·lecció, encara que, de ben segur, en podríem haver presentat una altra amb diferent composició i igualment vàlida. Així, el comitè de la selecció ha estat format pels professors i membres de la nostra comunitat següents: Ignasi Baiges (Facultat d'Història), Xavier Espluga (Facultat de Filologia), Blanca Garí (Facultat d'Història), Pedro Rueda (Facultat de Biblioteconomia), Carina Rey (comissionada per a Sistemes d'Informació i Documentació) i Neus Verger (CRAI Biblioteca de Reserva).

La idea sorgida a finals del 2011 va ser des d'un bon principi presentar un recull que inclogués les principals matèries impartides a la Universitat de Barcelona i que cada peça triada fos comentada per un membre de la comunitat universitària especialista en el tema. D'aquesta manera, s'ha fet una selecció que inclou 19 manuscrits, 16 incunables i 30 impresos; en total, 65 obres. La majoria dels manuscrits escollits responen clarament a l'atribut de bellesa, ja que una bona part són il·luminats; alguns també tenen interès per la seva relació amb la cultura catalana, i no cal dir que molts abracen tots dos valors. El cas més evident és la *Crònica* de Jaume I. Els que no destaquen especialment per aquesta qualitat, el manuscrit 151, el 65 i el 559, han estat triats bàsicament per ser importants testimonis de la nostra història. Pel que fa als incunables, per tal d'oferir una mostra dels primers llibres sorgits de la impremta, la tria respon tant al concepte d'atractiu material com a la pertinença a l'àmbit català. Així i tot, també va

semblar interessant incloure alguna peça que donés fe del que representà el nou invent, tant a Espanya com a Europa. En aquest apartat destaquem l'incunable 4, decorat i profusament anotat per Pere Miquel Carbonell, ja que il·lustra altres aspectes del paper dels llibres i les biblioteques a l'època moderna. Per últim, ens trobem amb els impresos. En aquest cas la tria ha estat en primer lloc focalitzada en les matèries que eren pertinents i reforçada per altres atributs, com poden ser la il·lustració amb gravats i la inclusió de tipografies no llatines (àrab, hebrea i tibetana), per tal d'exemplificar la gran varietat de la col·lecció, també pel que fa a la història de la impremta.

L'obra, doncs, s'estructura en aquestes tres parts principals —manuscrits, incunables i impresos—, les peces de cadascuna de les quals estan ordenades cronològicament. Dins de cada llibre comentat hi trobem, en primer lloc, la cita (autor, títol, peu d'impremta i format/mesures). En segon lloc, unes dades tècniques que inclouen un petit regest de l'obra, la descripció material (material de suport, tipus d'escriptura o tipografia i il·lustració), la història de l'exemplar (on s'esmenten els antics posseïdors), l'enquadernació, les exposicions en què s'ha exhibit i, per últim, les versions digitals disponibles. Aprofitem aquí per esmentar el portal Biblioteca Patrimonial Digital de la UB, a partir d'ara BIPaDi,¹ que inclou diferents col·leccions temàtiques i on es troben els llibres del CRAI Biblioteca de Reserva i d'altres biblioteques del CRAI de la Universitat de Barcelona en versió digital. Com que és un projecte que va incorporant progressivament nou material, és possible que no hi hagi tots els llibres d'*Els tresors* en el moment de la seva publicació, però cal tenir present que la intenció és integrar-los-hi tots en un termini no gaire llarg. L'altre portal citat sovint com a BVMC correspon a la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, al qual s'hi van abocar força llibres del CRAI Biblioteca de Reserva abans de la posada en marxa del BIPaDi.

A continuació d'aquesta part més tècnica, es presenta el comentari del professor amb una bibliografia de referència. Són comentaris de caire molt divers, ja que els autors han tingut llibertat per parlar sobre la peça des del punt de vista que els semblés més interessant, encara que sempre des d'una perspectiva divulgativa.

De cada llibre s'han extret unes quantes imatges que hem considerat rellevants per il·lustrar-lo. En primer lloc n'hi ha una del llibre obert, una pàgina sencera que sempre es troba en un full a part

i a més, i en funció de la disposició de la pàgina, altres imatges que en molts casos són detalls.

Després del cos central de l'obra en català, es presenten les traduccions en castellà i en anglès; una llista d'abreviacions i un índex d'autors completen l'edició.

Per tal d'entendre el context d'aquesta obra, creiem important fer un breu recorregut pels orígens del CRAI Biblioteca de Reserva i endinsar-nos una mica en la realitat actual, ja que el volum, a part de tenir un interès intrínsec per les peces presentades, pretén ser un reclam per donar a conèixer aquesta important col·lecció de fons antic.

Cal tenir present que el que ara és el CRAI Biblioteca de Reserva va ser, en el moment de la restauració de la Universitat de Barcelona, el punt de partida de la nova biblioteca, ja que de la que tenia l'antiga universitat no va quedar-ne cap vestigi. Així, doncs, la biblioteca es va crear com a conseqüència dels convulsos fets històrics, tan importants, que es van viure al segle XIX al nostre país. Ens referim bàsicament a la desamortització de Mendizábal, la confiscació dels béns eclesiàstics per posar-los en mans de l'Estat. Així, els fons dels vint-i-tres convents i col·legis de religiosos de Barcelona, Gràcia, Sarrià, dels cartoixans de Montalegre, dels benedictins de Sant Benet de Bages i dels jesuïtes i caputxins de la ciutat de Manresa, foren traslladats per formar el que l'any 1847 es va denominar la Biblioteca Pública Provincial de Barcelona. En un primer moment tots els volums van ser ubicats al convent de caputxins de Santa Madrona, quan la seu de la Universitat es trobava al convent del Carme de Barcelona. Més tard, ja el 1839, els llibres es trobaven al convent de Sant Joan de Jerusalem, fins que finalment, el 1881, es van instal·lar definitivament al nou edifici de la Universitat de Barcelona dissenyat per l'arquitecte Elies Rogent.

Es conserven una seixantena de catàlegs manuscrits de les biblioteques conventuals de les quals hem heretat el fons. Una tasca pendent encara és fer una comparativa dels fons localitzats en aquests catàlegs i els que es troben actualment a la Biblioteca, perquè és evident que molts volums van desaparèixer o es van dispersar per diferents motius i en diferents moments fins ben entrat el segle XX. De moment, aquest aspecte només ha estat estudiat de manera exhaustiva al convent de Sant Josep dels carmelites descalços, per part de Josepa Arnall.² Per tal de valorar correctament i posar a l'abast

¹ <http://bipadi.ub.edu/>.

² ARNALL I JUAN, M. Josepa. *Los manuscritos, incunables e impresos de la Biblioteca del Convento de San José de Barcelona (Carmelitas Descalzos)*. Director: Felipe Mateu i Llopi. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1975.

de tothom el fons d'aquestes antigues biblioteques, darrerament s'ha creat una col·lecció específica al portal del BiPaDi dels catàlegs de convents, que, encara que comença amb un nombre reduït, neix de la voluntat d'arribar a incloure'ls tots.

A part dels fons provinents de la desamortització, que són la gran majoria, a l'inici de la biblioteca també s'hi van incorporar els fons provinents de l'antiga Universitat de Cervera considerats pertinents per als estudis superiors, concretament uns 1.600 volums, entre els quals hi havia 76 manuscrits i 5 incunables. La resta del fons d'aquesta universitat desmantellada es va destinar a l'Institut de Lleida, considerat successor de l'antic Estudi General de la ciutat.

Després d'aquest inici fundacional, la biblioteca ha anat incorporant altres fons en diferents moments de la història, que enumerarem a continuació.

El 1858 Marià Aguiló, que en aquell moment ocupava el càrrec de bibliotecari segon a la Universitat de Barcelona, recupera, a casa d'un drapaire, 54 còdexs en pergami dels segles X al XIV procedents de Sant Feliu de Girona, l'antiga catedral d'aquesta ciutat.

El 1881 la Biblioteca Nacional d'Espanya dona un nombre considerable de duplicats de la biblioteca dels ducs d'Osuna.

El 1887 arriben els gravats duplicats de la Biblioteca Nacional d'Espanya: 5.392 làmines.

El 1997 s'adquireix la col·lecció bibliogràfica de Rudolf Grewe, especialista en gastronomia i estudis de l'alimentació, constituïda per 129 llibres antics i un miler de moderns.

Actualment, el fons antic del CRAI Biblioteca de Reserva es pot dividir en cinc grans grups: manuscrits, incunables, impresos des del segle XVI fins a l'any 1820, gravats i pergamins.

De manuscrits se'n comptabilitzen 2.178, a més dels que trobem relligats en volums impresos. La peça més emblemàtica és la *Crònica de Jaume I*, de 1343, escrita a Poblet, que obre *Els tresors* amb un comentari de Martí de Riquer a l'edició facsimil de l'any 1972. Hi ha nombrosos manuscrits medievals, il·luminats i miniaturats, alguns dels quals també es recullen aquí.

La tasca de catalogació dels manuscrits en línia s'està impulsant en els darrers anys per tal d'ampliar i complementar l'inventari de Miquel Rosell, de 1958, consultable en format PDF des de la pàgina web del CRAI Biblioteca de Reserva.³ Al mes de novembre de l'any 2015, el nombre de manuscrits

catalogats en línia era de més de 400. Trobem important destacar que en el catàleg en línia, tant en el de la Universitat de Barcelona com en el Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya, queden inclosos els enllaços a les versions digitals del text complet i a descripcions d'altres entorns que donen una informació complementària (Manuscrits Catalans de l'Edat Moderna [MCEM], Bibliografia de textos antics catalans, valencians i balears [BITECA], etc.). Al BiPaDi, hi ha una col·lecció específica de manuscrits, amb una selecció dels més rellevants de la biblioteca.

Pel que fa als incunables, es compten 772 edicions diferents en 975 exemplars. Per tant, més de 200 volums són duplicats, fet molt lògic en una biblioteca receptora de diferents col·leccions. Cal esmentar que a l'Estat espanyol, el CRAI Biblioteca de Reserva és la tercera biblioteca que posseeix un nombre més elevat d'incunables, després de la Biblioteca Nacional d'Espanya i la Biblioteca Colombina. A més, és la biblioteca universitària espanyola que custodiu més edicions incunables. Cal destacar també la singularitat d'algunes edicions —86 no es troben en cap altra biblioteca de l'Estat, i n'hi ha cinc que són úniques al món—. La descripció d'aquests llibres impresos abans de l'any 1501 està inclosa al catàleg en línia, encara que la catalogació s'està revisant, especialment el camp de les dades de l'exemplar, la incorporació d'enllaços a altres portals (Incunabula Short Title Catalogue [ISTC] o Material Evidence in Incunabula [MEI]) i la visualització de les còpies digitals. De la mateixa manera que els manuscrits, al portal del BiPaDi hi ha una col·lecció d'incunables, en què, en un principi, s'ha prioritzat la inclusió dels incunables més interessants i dels exemplars únics tant en l'àmbit mundial com estatal.

El tercer grup és el d'impresos entre el segle XVI i el 1820. Aquesta data és en certa manera arbitrària, ja que el pas de la impremta manual a la impremta industrial fou progressiu i un sol any no pot reflectir de cap manera aquest canvi. És tan sols per una qüestió pràctica, per tal de poder establir criteris catalogràfics específics i per ajudar a fer una comptabilització clara, que s'ha establert aquesta data. Així, doncs, es calcula que hi ha uns 150.000 volums impresos. No ens és possible donar una xifra més exacta, ja que no tots els volums estan catalogats en línia i, fins que aquesta tasca no estigui enllestida, la dada sempre serà aproximada. D'altra banda, cal esmentar que la col·lecció de fons antic custodiu molts volums d'impresos que contenen diverses obres; ens referim als anomenats volums facticis. Són volums que contenen sermons, relacions de successos, al·legacions, cartes pastorals i altres tipus d'obres menors, i per tant, per fer-ne una comptabilització fiable, la

³ <http://crai.ub.edu/recursos-d-informacio/patrimoni-bibliografic/manuscrits>.

catalogació de cada una de les peces de cadascun d'aquests volums és imprescindible.

En aquest sentit, cal dir que l'any 2013 es va finalitzar la catalogació, al catàleg en línia, de tots els impresos del segle XVI. La xifra total d'edicions del cinc-cents ascendeix a 11.077, de les quals 1.201 corresponen a postincunables (llibres impresos entre el 1501 i el 1520) i 16.850 a exemplars. Segons les dades amb què actualment comptem, el CRAI Biblioteca de Reserva és la biblioteca de l'Estat que custodia més edicions i còpies d'aquest segle.

Dels segles XVI, XVII, XVIII i XIX hi ha una àmplia representació de la impremta europea, espanyola i catalana, amb una notable diversitat temàtica tot i l'origen eminentment conventual. De la mateixa manera, abunden les edicions rares, difícils de trobar en altres biblioteques, i cal dir que, atesa la procedència del fons, hi ha molts exemplars duplicats. La catalogació dels impresos d'aquests darrers segles no està, ni de bon tros, enllestida. Encara és imprescindible la consulta de dos catàlegs manuals, un en cecularis i l'altre en fotografies de portades, que gradualment es van incorporant al catàleg en línia.

Els registres dels impresos del catàleg en línia, com en el cas dels manuscrits i els incunables, també inclouen els enllaços per accedir a la còpia digital integral o a altres entorns que puguin ampliar la informació del document. Així, el BiPaDi incorpora més d'una desena de col·leccions d'impresos. També cal esmentar la MDC (Memòria Digital de Catalunya), que acull altres col·leccions del CRAI Biblioteca de Reserva com ara la de material cartogràfic antic.

Com el lector ja deu haver deduït, la conservació i la restauració del fons de la col·lecció del CRAI Biblioteca de Reserva són tasques fonamentals; totes dues tenen un paper molt important en el dia a dia de la nostra realitat. Per una banda, els llibres mostren un estat de conservació força millorable, a causa de les vicissituds que van patir des de la sortida dels convents fins a l'arribada al nou edifici de la Universitat. La gran majoria presenten forats causats pels insectes, i les encuadernacions en molts casos estan malmeses. Per l'altra, el fet que estiguin ubicats en un edifici antic sovint dificulta el compliment de les condicions actualment recomanades per a la seva custòdia.

El CRAI disposa d'un taller de restauració de llibres. El gran volum de documents que és susceptible de ser restaurat i la lentitud i l'elevat cost d'aquest procés fan que la quantitat de llibres que s'han de restaurar sigui encara elevadíssim. Per tal de subvenir a la restauració de llibres especialment interessants es va impulsar el projecte Apadrina

un document⁴ a finals de l'any 2013. La iniciativa segueix vigent i ofereix un llistat de llibres candidats a ser restaurats amb aportacions tant de particulars com d'institucions. A finals de l'any 2015, 30 llibres han estat restaurats gràcies a aquest projecte.

Per acabar de fer un esbós general de les tasques del CRAI Biblioteca de Reserva, a més de la catalogació i la conservació-restauració, cal parlar de la difusió en el sentit més ampli.

Ja hem esmentat projectes com el BiPaDi, el portal de la Universitat de Barcelona per donar cabuda als llibres digitals del patrimoni del CRAI de la Universitat de Barcelona. Aquest important projecte es va poder dur a terme gràcies a la posada en marxa, al maig del 2014, del Centre de Digitalització de la UB (CEDI).⁵ Tal com ja s'ha dit, la incorporació de noves col·leccions i de nous documents és constant.

Una altra bona manera de donar a conèixer la nostra col·lecció són les exposicions que es fan a les vitrines del CRAI Biblioteca de Lletres i de Reserva, sovint lligades a activitats organitzades des de diferents departaments de la Universitat. De totes sempre s'ofereix la versió virtual, que us convidem a visitar.⁶

D'altra banda, un element viu de la nostra activitat és el Blog de Reserva,⁷ on s'apleguen notícies ben diverses vinculades amb la nostra tasca com a bibliotecaris d'una col·lecció patrimonial. S'hi troben, entre d'altres, notícies d'exemplars i d'edicions especialment interessants, d'exposicions amb documentació pròpia tant externes com internes, d'articles sobre documents de la nostra col·lecció, o de nous candidats per apadrinar. En el blog, a part del personal propi de la Biblioteca, hi han participat també investigadors tant de la Universitat de Barcelona com de fora, i darrerament s'està impulsant la col·laboració de becaris i estudiants en pràctiques que treballen en projectes concrets dels quals considerem important deixar una empremta.

També creiem necessari esmentar les dues bases de dades que creixen i es mantenen a la nostra Biblioteca. Ens referim a les *Marques d'impressors*⁸ i els *Antics posseïdors*.⁹ Ambdues tenen una estructura similar i s'hi descriuen, respectivament, les marques d'impressors i les marques de propietat

⁴ <http://crai.ub.edu/ca/coneix-el-crai/difusio-marqueting/apadrina-document>.

⁵ www.ub.edu/cedi/ca/presentacio.

⁶ <http://crai.ub.edu/ca/coneix-el-crai/biblioteques/biblioteca-reserva>.

⁷ <http://blocbibreserva.ub.edu/>.

⁸ www.bib.ub.edu/fileadmin/impressors/.

⁹ www.bib.ub.edu/fileadmin/posseidors/.

dels llibres que es van catalogant. A part d'incloure-hi les imatges respectives, de cada entrada d'impressor o posseïdor es fa un estudi de la seva activitat. Aquestes dues bases de dades s'han convertit en un referent important tant a escala nacional com internacional.

Per últim, recordem que el CRAI Biblioteca de Reserva ofereix la possibilitat als professors de la nostra Universitat d'impartir classes en una sala especial amb documentació original. Es considera que és una oportunitat única per poder presentar sessions contextualitzades amb materials contemporanis dels temes estudiats, especialment en els camps de la filologia i la història.

Com a conclusió, podríem dir que el nostre desig a partir de la publicació d'*Els tresors de la Universitat de Barcelona* és aconseguir una major sensibilització davant la nostra col·lecció de fons antic. La Universitat de Barcelona compta amb una important col·lecció de fons patrimonial que representa un valuós testimoni de la nostra història. Tots els llibres són portadors d'informació del nostre passat, més o menys recent, des de perspectives molt diverses. Aquest valor és augmentat pel fet de provenir d'unes biblioteques i d'uns posseïdors concrets, testimonis de la història cultural d'un lloc i un temps determinats. D'aquesta manera, la possibilitat de fer una cartografia del fenomen de la lectura en el nostre país durant l'època moderna a partir de la col·lecció del CRAI Biblioteca de Reserva és una idea no gens menyspreable.

Per tant, esperem que la presentació d'*Els tresors de la Universitat de Barcelona* encoratgi a gaudir del fons patrimonial bibliogràfic que ens ha estat llegat i que tenim l'obligació de custodiar i difondre tal com es mereix.

NEUS VERGER
CRAI Biblioteca de Reserva

ELS TRESORS DE
LA UNIVERSITAT
DE BARCELONA

Jaume I, rei d'Aragó

Libre dels feyts

Poblet, 1343. II + CCI + I f.; 280 × 200 mm

REGEST: El *Libre dels feyts*, també anomenat *Crònica de Jaume I*, és la peça més emblemàtica de la col·lecció del CRAI Biblioteca de Reserva. És també, la còpia més antiga en català conservada del relat del rei conqueridor.

DESCRIPCIÓ: Lletre gòtica. Al full 27 miniatura amb or i orla representant el convit de Pere Martell al rei i a alguns nobles; hi havia una altra miniatura al desaparegut full 65; 11 caplletres historiades amb or i figura del rei amb orles decorades amb motius animals i vegetals; resta de caplletres amb decoració filigranada alternant blau i vermell.

HISTÒRIA DE L'EXEMPLAR: Prové del monestir de Poblet, de Pere Pau Bolet, de Joaquim Llàtzer Bolet i de Josep Jeroni Besora, que el donà a la Biblioteca de Sant Josep de Barcelona (al catàleg d'aquesta institució —Ms. 1359 i 1361 del CRAI Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona— apareix amb la signatura H-335).

ENQUADERNACIÓ: L'enquadrernació primitiva devia ser sobre fusta segons una fitxa de la Biblioteca Universitària de finals del segle XIX. A principis del segle XX, amb motiu del Primer Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, dedicat a Jaume I, es va substituir per una altra de pell, que és l'actual.

EXPOSICIONS: Tesoros de España: 10 siglos de libros españoles, 1985-1986. Ciència i cultura a Barcelona: el llegat de la Biblioteca de la Universitat, 1990. El regne de València en l'expansió mediterrània, 1991. Catalunya medieval, 1992. Expo 92, pavelló de Catalunya, 1992. Vida y peregrinaje en la España medieval, 1993. Ex-libris universitatis: el patrimonio de las bibliotecas universitarias españolas, 2000. Congrés Internacional de Bibliòfils, 2001. Mediterraneum: l'esplendor de la Mediterrània medieval, 2004. El Parlament de Catalunya: història i futur, 2005.

VERSIÓ DIGITAL: BVMC, BiPaDi.

El 20 d'agost de 1380 el rei Pere el Cerimoniós va signar un important document, que ha estat intel·ligentment estudiat per Jordi Rubió, en el qual el monarca cedeix la seva biblioteca històrica al monestir de Poblet, on ha triat sepultura i on reposen les restes dels seus avantpassats, a fi que els que visitin els sepulcres reials puguin conèixer els fets dels sobirans enterrats en aquell indret. Trenta-set anys abans, l'abat de Poblet, Ponç de Copons, ja s'havia avançat a aquella feliç idea i havia encarregat a l'amanuense Celestí Destorrents que copiés el *Libre dels feyts* en el bell manuscrit que avui es custodia al CRAI Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona. Qui visitava Poblet podia, des de mitjan segle XIV, no tan sols admirar la bella estàtua jacent del Conqueridor, sinó també conèixer els fets del seu regnat, la seva fisonomia moral i el seu temperament gràcies a aquesta excel·lent còpia manuscrita de les seves memòries. El temps i els homes, que tantes coses destrueixen, han conservat el manuscrit de Poblet a la Universitat de Barcelona; l'estàtua jacent, en canvi, fou bàrbarament destrossada el 1835. Si bé hem perdut l'efigie i la representació material del gegantesc cos del Conqueridor, afortunadament podem apropar-nos a la seva ànima, a les seves passions, a la seva valentia i a les seves febleses gràcies a aquest meravellós *Libre dels feyts*, que és un monument edificat pel mateix monarca, que hauria pogut acabar-lo amb el vers horacià: *Exegi monumentum aere perennius*.

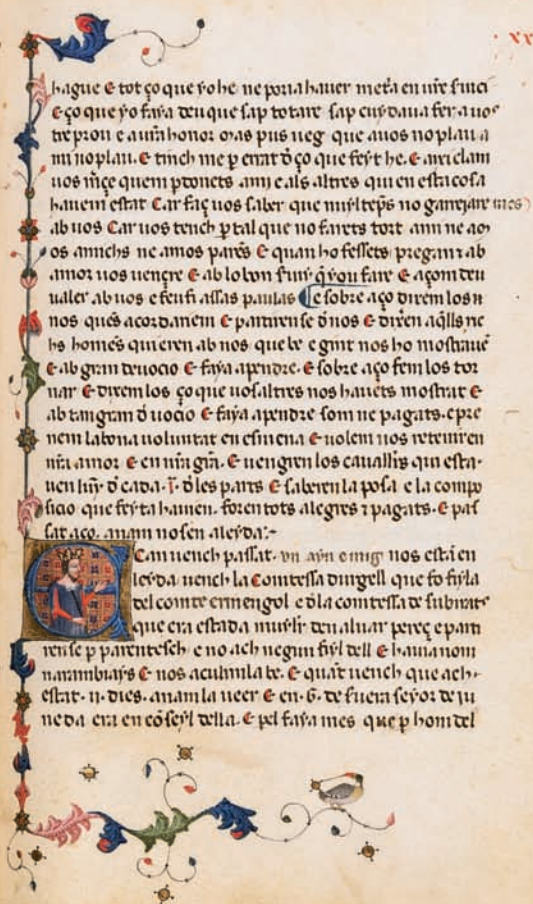
És tan coneguda la *Crònica* de Jaume el Conqueridor que difícilment ens fem càrrec de la seva extraordinària singularitat. Va haver-hi, a l'edat mitjana, reis historiadors, el més gran de tots ells Alfons X de Castella, gendre del nostre rei; però Alfons el Savi, autor d'obres històriques tan extenses i tan interessants, va mirar el passat i es va abstenir de narrar el seu propi regnat. La historiografia medieval catalana, en canvi, disposa de dos llibres únics: les «memòries» de dos reis, o sigui els relats circumstanciats i vius de dos regnats redactats pels mateixos monarques: Jaume I i Pere el Cerimoniós. La prioritat, com és lògic, es deu al Conqueridor, ja que sembla evident que el seu successor va redactar la seva crònica inspirat en l'exemple del seu avantpassat. D'aquests dos reis catalans no tan sols sabem el que van fer i amb quina intenció ho van fer, sinó també com sentien, com estimaven i com odiaven; ens han obert intimitats de la seva vida i de la seva manera de pensar i ens han llegat la imatge que volien que es conservés d'ells en els segles successius. L'evident risc de parcialitat que això suposa —risc que es pot evitar amb el concurs d'altres fonts històriques— queda àmpliament compensat pel document viu i palpitant d'unes autèntiques memòries que tantes vegades deixen entreveure actituds i intencions que de cap manera podríem conèixer a través de la prosa oficial cancelleresca ni de la

en aquest castell quelh sia saluat e que nos assegurets lo
anos que pus ela cobra laltre Comtat p nuy d nra cort
e p dret e p mo els altres ho atenen que nos quelh atena
ts e quelh retats son castell e sempre retent lo e enunam
a olama e quan saleren que retut era lo castell d pds rete
ren se sempre ala Comtessa e no uolhe re dmanar en nom
de nos p dret que ela hi hama:-

Passat mig añ. nos fom atena gona e uoleb me
sevor que meñs d cort que nos no hauem ma
nada foren ab nos la maior pñda dels nobles d cathal
lunya e p nom don immo sanreç qui fo fril del comte don
s. aryo e en .6. d munteada El comte d ampures en .7.
d munteada e en guernu d ceruevlo e en .8. alama e en
.6. d elanuit e en .bñ. d scñ eugenia sevor d torroela e
còinda en .p. martel Cmtada de barçalona e que fa
bia molt de mar. anos e atots aquels nobles qui cre
aqui ab nos e sus quant nos haguem prop d mejar
leuaren se paules entre ells. e direm qñ terra era orayl
lorques in quit te son fegne e demanar ho an. p. orar
tel p ço cò era comit d galees e en .p. martel dir los qts

El problema més greu que planteja la *Crònica* és el de la relació entre els dos textos conservats, el llatí